

โรคซางในนางทาส

ดอกกรัก พยัคศรี¹

“นางทาส” คือละครไทยย้อนยุคเรื่องหนึ่งที่เพิ่งฉายจบไปเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน ที่ผ่านมาทางไทยทีวีช่องสาม โดยมี กระแสดรามามาเกิดขึ้นทั้งในโลกโซเชียล และไมโซเชียล ตั้งแต่ก่อนละครจะออกฉายเสียอีก

นางทาสหรือนางทาส เป็นเรื่องสั้นขนาดยาวของ วรณศิริ ผู้ประพันธ์เรื่อง วนิดา และนางครวญ ตีพิมพ์ครั้งแรกอยู่ใน รวมเรื่องสั้นชุด "สร้อยนพเก้า" ของวรณศิริ และได้รับความนิยม เชื่อว่าผู้อ่านไม่มากก็(ไม่)น้อย ต้องเคยผ่านหูผ่านตาเรื่อง นางทาสมาแล้ว ด้วยความที่เรื่องนางทาส ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์จอเงิน และละครที่ฉายทางจอแก้วมาแล้วถึงหกครั้ง ตั้งแต่พ.ศ. 2498 – 2559²

ในละครเรื่อง “นางทาส” ฉบับล่าสุดที่ช่องสามกำลังฉายอยู่นั้น ในตอนที่หนูแดง ลูกสาวของคุณหลวง กับเย็น แต่คุณหญิงแยมเอามาแอบอ้างว่าเป็นลูกของตนกับคุณหลวง และพ่อรุ่ง ลูกชายของคุณบุญมี และนายเที่ยง แต่คุณบุญมียอมว่าเป็นลูกของตนกับคุณหลวง (ออกจะวุ่นวายนิดหน่อยกับเรื่องพ่อ (หลาย)แม่ และลูกๆ) ทั้งสองต่างป่วย มีไข้สูง และมีตุ่มพิษเกิดขึ้นบริเวณง่ามนิ้วมือ และมุมปาก ขณะนั้นเองหมอยไทยที่มาตรวจอาการก็ยังไม่ทราบโรคแน่ชัด ต้องรอให้อาการของโรคเกิดขึ้นอีกสักหน่อย โดยหลายคนก็ปักใจเชื่อไปแล้วว่าเป็นฝีดาษ (โรคฝีดาษ ในอดีตเป็นโรคที่รุนแรงมาก ผู้ที่ป่วยเป็นโรคนี้นักไม่รอดกลับมาเป็นคนสักราย)

ภาพที่ 1 ตุ่มพิษบริเวณมุมปากของหนูแดง ที่มา: ละครเรื่องนางทาส ใน youtube.com

¹ นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

² ข้อมูลอ้างอิงจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/นางทาส>.

ภาพที่ 2 ตุ่มพิษบริเวณมุมปากของพ่อรุ่ง ที่มา: ละครเรื่องนางทาส ใน youtube.com

ในขณะที่หัวอกคนเป็นพ่อเป็นแม่ ต่างก็ร้อนรอนระวนระวายหนัก คิดไปต่างๆ นานาว่าลูกของตนเป็นโรคฝีดาษ คุณหลวงถึงต้องถ่อไปตามหาหมอฝรั่ง แต่ก็ได้รับข่าวว่า หมอฝรั่งต่างเดินทางไปรักษาโรคปวงที่กำลังระบาดที่ หัวเมือง ตะวันออกกันหมด หลูกยาทั้งฝรั่งทั้งไทยทั่วพระนครก็ไม่เหลือ เหลือเพียงยาไทยบรรเทาอาการใช้ได้เพียงเจ็ดวันสำหรับหนึ่งคน ด้านคุณบุญมีก็ร้อนใจไปปรึกษากับบุญมา พี่ชายตน และนายเที่ยง โดยคิดว่าคุณหลวงไม่ได้รักลูกของตนเท่ากับหนูแดงซึ่งเป็นลูกเมียใหญ่ บุญมาจึงบอกว่าจะพาซินแซเงินแถวคลองบางปะกอกมารักษา นายเที่ยงก็จะไปหายาจากชัรวดาช่วงอยู่วัดตึก นนทบุรีมารักษาด้วยเช่นกัน

แต่กระนั้นแล ด้วยความที่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นโรคอะไรกันแน่ แต่ฝั่งคุณบุญมีและพวกก็พาหมอหลายสำนัก จัดยาหลายขนานให้กับพ่อรุ่งกิน ในระยะแรกที่กินยาอาการก็พอทุเลาบ้าง แต่ด้วยการกินยาหลายขนานและไม่ถูกโรคที่รักษาจึงทำให้ฤทธิ์ยาที่กินไปฆ่ากันเอง หมายถึงสรรพคุณของยาแต่ละขนานไม่ได้เกื้อหนุนกัน แต่ไปตัดฤทธิ์ ฆ่าฤทธิ์ หรือสรรพคุณของยาตัวอื่นๆ ประกอบกับการดูแลรักษาที่ไม่ดีอันเนื่องมาจากความรังเกียจของผู้พยาบาลที่กลัวว่าจะติดโรคฝีดาษ จึงทำให้เกิดโศกนาฏกรรมของพ่อรุ่ง

ขณะเดียวกันนั้น หนูแดงที่ได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดีจากแม่แท้ๆ คือเย็น โดยไม่รังเกียจที่จะดูแล เช็ดตัวบ่อยๆ เพื่อให้ใช้ทุเลา และเมื่ออาการของโรคชดขึ้น หมอจึงสามารถวินิจฉัยได้ว่า จริงๆ แล้วหนูแดงเป็นโรคที่เกิดขึ้นกับเด็กที่เรียกว่า “ซางจร” (พ่อรุ่งก็เป็นโรคนี้เช่นเดียวกัน) ไม่ร้ายแรงอย่างฝีดาษ หมอจึงสามารถให้ยาได้ถูกต้องกับโรคและสามารถรักษาให้หายได้ในเร็ววัน แล้วโรคซางจรคืออะไร?

“ซาง” ในเอกสารโบราณมักเขียนว่า “ทราง” คือชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 12 ปี อาการของโรคมียหลายอย่าง เช่น ตัวร้อน เชื้อมซึม ปากแห้ง อาเจียน บริโภคอาหารไม่ได้ ท้องเดินและที่สำคัญจะมีเม็ดขึ้นตาม

ส่วนต่างๆ ของร่างกาย ในปากในคอ ลิ้นเป็นฝ้า เป็นต้น โรคซางมีหลายลักษณะหลายชนิด จำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่มคือ **ซางเจ้าเรือน** และ**ซางจร**³

1. **ซางเจ้าเรือนหรือซางกำเนิด** คือโรคซางที่เกิดกับกุมารเมื่อยังอยู่ในครรภ์มารดาตั้งแต่ตั้งครรภ์ได้ ๓ เดือนจนถึงอายุได้ ๕ ขวบ จึงจะพ้นระยะโทษของโรคซางเจ้าเรือนและต่อไปจะกลายเป็นโรคตาน

2. **ซางจรหรือซางแทรก** คือโรคซางที่บังเกิดเป็นแทรกขึ้นระหว่างโรคซางเจ้าเรือน ซางจรนี้จะเบญอยู่จนถึงอายุ 12 ปีจึงจะพ้นจากโทษของโรคซาง โรคซางเจ้าเรือนและซางจรทั้ง 2 ชนิดนี้มีแม่ซางเป็นที่สังเกต แม่ซางคือ เม็ดพิษผุดขึ้นมาเป็นกลุ่มกับมีบริวารกระจายอยู่โดยรอบ บริเวณที่แม่ซางขึ้นจะเป็นส่วนที่มีพิษมากและมีอาการต่างๆ กันตามลักษณะของซางแต่ละชนิด แพทย์โบราณให้ข้อสังเกตไว้ว่า โรคซางที่เป็นกับเด็กนั้นมีลักษณะอาการของโรคต่างกันตามวันเกิดของเด็ก ก็ยังมีโรคหละ ละออง และลมเกิดเพื่อซางประจำวันต่างๆ อีกด้วย⁴

ทั้งซางเจ้าเรือนและซางจรอาจเกิดขึ้นตามวันเกิดของเด็กตั้งแต่วันอาทิตย์ถึงวันเสาร์ โดยมีอาการของโรคที่เกิดขึ้นแตกต่างกันดังนี้

วัน	ซางเจ้าเรือน	อาการของโรค	ซางจร	อาการของโรค
อาทิตย์	ซางเพลิง	มีแม่ซาง 4 ยอดเป็นเม็ดผุดขึ้นที่ฝ่าเท้า ยอดแดงดังผลมะไฟ มีบริวารอีก 40 ยอดขึ้นตามขา คอ ตับ ปอด เป็นต้น มีอาการตัวร้อน เป็นไข้ ฝ่ามือฝ่าเท้าแดง เด็กจะเป็นมากตอนอายุ 8-9 เดือน แม่ซางย้ายไปขึ้นที่หน้าอกทำให้ปวดท้อง ลงท้อง เป็นมูกเลือด ถ้าเป็นซางเพลิงตัวผู้จะมีพิษร้ายแรงมาก มีอาการปากแดง ฝ่ามือฝ่าเท้าแดง ลงท้องเป็นเสมหะและโลหิตสด ตัวร้อนเป็นเวลา จับเชื่อมมีน ถ้าถึงอาการทวารหนักแดง อาการถึงตัด (ตาย)	ซางกราย	มีแม่ซาง 4 ยอด บริวาร 40 ยอดขึ้นที่หัวหน้า 2 ยอด นาฬิ 2 ยอด เมื่อเม็ดซางผุดขึ้น กระจายออกตามผิวหนังนั้นลักษณะเหมือนผด หากเป็นมากแม่ซางจะมารวมกันที่ท้อง ทำให้มีอาการตัวร้อน อาเจียน บริโภคอาหารไม่ได้ บิดตัวนอนสะดุ้งจนถึงตกมูกเลือด เป็นต้น
จันทร์	ซางน้ำ	มีแม่ซาง 19 ยอด สันฐานโตขนาดใบพุทรา มีสีสีแดงดังผลผักปรงห้าม มักขึ้นตามหลัง สีข้าง แขน ขา หน้าอก และแก้ม เมื่อเม็ดซางแตกเป็นแผลจะมีอาการไข้ตัวร้อน เจ็บปวดในท้อง เป็นต้น	ซางฝ้าย	ไม่มีเม็ดซางเป็นยอดตามผิวหนัง แต่ขึ้นในปาก เพดาน กระพุ้งแก้ม ไรฟัน ลิ้นมีอาการลิ้นขาว เป็นฝ้าเป็นไยดังสำลี ตัวร้อนจัด ปากร้อนแห้ง ไม่มีน้ำลาย หุบปากไม่ลง บริโภคอาหารไม่ได้ อาเจียน

³ แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. 2559.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

				ท้องเดิน เหมือนเหมือนดั่งไข่ม้วน เป็นต้น
อังคาร	ชางแดง	มีแม่ชาง 6 ยอด ขึ้นที่ขม่อม 3 ยอด สิ้น หลัง 3 ยอด มีบริวารรวม 72 ยอด สังเกตได้ว่าแม่ชางจะขึ้นเป็นระยะๆ ละ 1 ยอด ตั้งแต่เด็กเกิดได้ 3 เดือน 6 เดือน 9 เดือน แม่ชางยอดเอกจะมีสี แดง ถ้าขึ้นที่สันหลังบริวารจะออกมาที่ คอ รักแร้ คาง ขาหนีบ ทวารหนัก มี อาการอาเจียน ระบายน้ำ เป็นไข้ เชื่อมมึน ไอ ตกมูกเลือด บริโภคอาหาร ไม่ได้ เป็นต้น จัดเป็นโรคชางที่มีพิษมาก	ชางกระแหงะ	มีแม่ชาง 3 ยอด มีบริวาร 30 ยอด แม่ชางทั้ง 3 ยอดจะขึ้นที่ ปลายลิ้น ต้นคาง และทรวงอก หรือต้นลิ้น โดยมีบริวารล้อมแห่ง ละ 10 ยอด มีอาการทำให้อุณหภูมิ ไม่ได้ ลิ้นกระด้าง คางแข็ง มือกำ เท้าอ ถ้าแม่ชางเลื่อนลงไปใ นาภี จะทำให้หลังท้องเป็นมูกเลือด ใส่ดั่งน้ำล้างเนื้อหรือน้ำหมาก ร่างกายจะชুবวม เป้ออาหาร ปวดมวนท้องมาก เป็นต้น
พุธ	ชางสะกอ	มีแม่ชางขึ้นในท้อง 4 ยอด ม้าม 5 ยอด ขม่อม 1 ยอด ขึ้นอยู่นาน 3 เดือนจึง กระจายไปตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ขึ้นที่ลำไส้ทำให้ขัดเบา เป็นพรรดิก ขึ้น ในปาก ลิ้น คอ เหงือก ทำให้ตัวร้อน เป็นไข้ อาเจียนระบายน้ำ กระสับกระส่าย จับเชื่อมมึน เมื่อไปขึ้น ในท้องทำให้หลังท้อง ตกมูก ตกโลหิต ท้องใหญ่ ไล่พอง เป้ออาหาร ตาเหลือง มูตรเหลืองจัด บริโภคอาหารไม่ได้ เป็น ต้น	ชางกะตัง	มีแม่ชาง 3 ยอด บริวารอีก 30 ยอด แม่ชางจะรายขึ้นในนาภี 1 ยอด มีบริวาร 10 ยอด กระจาย ไปตามลำไส้และทวารอก ขึ้นใน คอ 1 ยอดมีบริวาร 10 ยอด กระจายไปปากเพดานกระพุ้ง แก้ม ลิ้น และขึ้นในกระเพาะ พร้อมบริวารซึ่งกระจายไปตาม กระเพาะข้าว กระเพาะเบา ทำให้ มีอาการต่างๆ เช่น ท้องขึ้น ปวด ท้อง ลงท้อง จุดเสียด เป็นไข้ตัว ร้อน เป้ออาหาร หายใจขัด ร้องไห้บิดตัว เป็นต้น
พฤหัสบดี	ชางโค	มีแม่ชาง 4 ยอด ขึ้นแข็งดั่งตาปลาที่โคน ลิ้น ปลายลิ้น ข้างลิ้น มีบริวาร 40 ยอด ขึ้นในปากกระเพาะอาหาร ทำให้มี อาการเป็นไข้ ตัวร้อน ระบายน้ำ อาเจียน มือเท้าเย็น หอบ ลงท้อง ตก โลหิต ชুবวม เป็นต้น	ชางข้าวเปลือก	ชางจรแทรกชางโค ซึ่งเป็นชาง เจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวัน พฤหัสบดี มีแม่ชาง 5 ยอด มี บริวาร 50 ยอด แม่ชางทั้ง 5 ยอดจะขึ้นที่ขม่อม กลางหลัง นาภี รักแร้ 2 ข้าง แม่ชางทั้ง 5 มี บริวารแห่งละ 10 ยอด มีอาการ ครั้งแรกให้ปากร้อนและลงท้อง ก่อน ต่อไปมือเท้าเย็น ต่อเมื่อแม่ ชางที่สันหลังและรักแร้เลื่อนไป อยู่ที่นาภี ชางบริวารขึ้นรายไปทั่ว

				ทั้งตัว สัญญาณดังเม็ดหัดหรือปาน จะมีอาการลงท้อง อาเจียน ท้องขึ้น มือกำเท้าอ ลั้นกระด้างคางแข็ง บริโภคอาหารไม่ได้ เป็นต้น
ศุภร์	ชางซ้าง	มีแม่ชาง 8-9 ยอด ขึ้นในที่ 3 แห่งคือ ที่นาถิ 3 ยอด ทรวงอก 3 ยอด เพดาน 2-3 ยอด มีบริวาร 80 ยอด ขึ้นรายกระจายไปตามร่างกาย ที่แขน ขา ชายโครง กลางหลัง เป็นต้น มีอาการไอ คอแห้ง เจ็บคอ อาเจียนลม คอเปื่อย คันทั้งตัว กับมีแผลพุพอง หากขึ้นที่กระเพาะลำไส้ จะทำให้บริโภคอาหารไม่ได้ เบื่ออาหาร ท้องผูกจนเป็นพรรตีก เป็นต้น	ชางกระดูก หรือชางเกลบ	มีเม็ดขึ้นที่โคนลิ้น เมื่อตั้งยอดได้ 2 วันแล้วก็หลบหายเข้าไปในท้อง ทำให้ลงท้องมือเท้าเย็น แม่ชางนั้นจะหลบมาขึ้นที่ต้นลิ้น ยอดแข็งดังตาปลา ถ้าแพทย์รู้แน่แล้ว ให้แทงแกะออกก่อนแล้วจึงประกอบยาป้ายทารักษาต่อไป
เสาร์	ชางโจร	มีแม่ชาง 9 ยอดขึ้นตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย มีลักษณะสัญญาณต่างๆ กัน เช่น ขึ้นที่ปากและเหงือกจะมียอดสีเหลืองจัด ถ้าขึ้นที่สะดือจะมียอดแหลมตรงกลางเป็นสีดำ ขอบโดยรอบเป็นสีเหลืองและแดง เป็นต้น มีอาการทั่วไปเป็นไข้ ตัวร้อน ลงท้องไม่หยุด อาเจียน เบื่ออาหาร ปวดมวนท้องผอมเหลือง และคร่ำครวญ เป็นต้น จัดเป็นโรคชางที่มีพิษร้ายแรงมาก และอาจจะบังเกิดแทรกได้ทุกชาง	ชางนางริน	มีแม่ชาง 4 ยอด บริวาร 56 ยอด เป็นโรคนี้ตั้งแต่ออกจากเรือนไฟ ขึ้นรายไปตามร่างกายทำให้มีอาการต่างๆ เช่น ขึ้นที่คอทำให้คอแห้ง ลิ้นขาว ดูดนมไม่ได้ ไอ ระบายน้ำ ขึ้นที่ทรวงอกทำให้ตมูกเลือด ตาแดง ขึ้นที่กระเพาะปัสสาวะทำให้ขัดเบา บางที่ปัสสาวะเป็นดั่งน้ำข้าวและดินสอพอง เป็นต้น ชางนางรินนี้อาจจะบังเกิดแทรกได้ทุกชาง ถ้าเป็นขึ้นพร้อมกับชางโจรเรียกว่าชางโจรนางริน เม็ดชางขึ้นที่กระเพาะชี้ให้อูจจาระสีขาว หยาบ เหม็นคาว เป็นสำเหล้า ทำให้อายากกินของสดคาว ถ้าขึ้นตามผิวหนังจะทำให้ผิวเป็นเกล็ด ลายดั่งปลากระทิง ถ้าขึ้นในอกทำให้หายใจไม่สะดวก หอบ ขึ้นในท้องทำให้ลงท้องเป็นเมือกมัน มีไข้ตัวร้อน มือเท้าเย็น อาจชักมือกำเท้าอ เป็นต้น

รายละเอียดเกี่ยวกับชื่อของโรคชาง อาการของโรค วิธีการรักษาโรค ได้ถูกบันทึกอยู่ในคัมภีร์แพทย์แผนไทยในส่วนของคัมภีร์ที่ชื่อว่า “คัมภีร์ประถมจินดา” อันเป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับแม่และลูก คัมภีร์ประถมจินดาถูกรวบรวมไว้ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นตำรายาฉบับหลวงที่ล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้มีการรวบรวมจากตำรายาพื้นบ้าน ตำรับตำราคัมภีร์แพทย์ที่ใช้กันอยู่ และนำมาสอบสวนทวนความชำระให้ถูกต้องดี แล้วจึงบันทึกจดจารลงบนสมุดไทยดำ เพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณะต่อไป